

Tanja Fajfar

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU

Ljubljana

Slovenski terminološki sistemi na primeru pravne terminologije

Članek je razdeljen na tri dele: v prvem je predstavljen projekt priprave slovenske različice pravnih aktov Evropskih skupnosti, drugi se osredotoča na slovensko pravno terminologijo, v tretjem pa je navedenih nekaj primerov, ki ponazarjajo, kako se je slovenska pravna terminologija odzvala na poimenovanje pojmov iz pojmovnega sveta pravnega reda Evropskih skupnosti (*acquis communautaire*). Ta je nacionalnim pravnim redom držav članic nadrejen ter terja enotno interpretacijo in uporabo, kar omogočajo le natančni in nedvoumni termini kot poimenovanja, izhajajoča iz razumevanja pojma v izvornem pojmovnem sistemu.

The article is divided into three parts: in the first part the author introduces the preparatory work for the Slovene variant of legal acts of the European Union, the second part focuses on legal terminology, and the third adduces some examples illustrating how Slovene legal terminology has responded to the creation of terminology for the conceptual world of the EU legal system (*acquis communautaire*). This body of law takes precedence over the legal systems of the member states and demands a uniform interpretation and implementation, which can be achieved only through unambiguous denotation that is derived from understanding the concept in the framework of its original semantic system.

1 Uvod

Z vključitvijo Slovenije v EU ter sprejetjem pravnega reda ES (*acquis communautaire*) in njegove nadrejene vloge slovenskemu pravnemu redu (Grilc, Ilešič 2001: 101–108) se je slovenska pravna terminologija soočila s širitvijo pojmovnega sveta, ki ga označuje. Poimenovalne praznine, ki so nastale, je (bilo) treba zapolniti strokovno in jezikovno ustrezno. Sodelujoči¹ pri nastajanju slovenske različice pravnega reda ES so bili v nezavidljivem položaju, saj jih je pri njihovem delu omejevalo dvoje: časovna stiska (Wagner idr. 2002: 80–81), ki jih je silila v izbiro neustreznega oz. manj ustreznega izraza, in dejstvo, da so bili brez osnovnega pripomočka, tj. terminološkega slovarja, ki je nastajal sočasno s projektom priprave slovenske različice pravnega reda ES.

Projekt je temeljil na prevajanju, ki ga je zaznamovalo dvoje: prvič, nacionalne jezikovne različice pravnih aktov ES so v posamezni državi članici pravno zavezujoče² in drugič, med nastajanjem slovenske različice Slovenija še ni bila članica EU, zato je

¹ V projekt so se tvorno vključili prevajalci, lektorji za slovenski jezik, terminologi, pravniki in strokovnjaki za posamezna področja.

² »A law cannot be translated like other texts because the translation is also a law« (Legault v Šarčević 2001: 78).

prevajanje temeljilo na konkretno nepredstavljeni realnosti, ubesedeni v pravnih aktih ES. Izkušnje držav članic pa dokazujejo, da so se njihovi terminološki sistemi ustrezno izpopolnili šele s konkretno izkušnjo s pravnimi akti ES oz. njihovimi pravnimi učinki.³

2 Projekt priprave slovenske različice pravnih aktov Evropskih skupnosti

Priprava slovenske različice pravnega reda ES v predpristopnem obdobju je bila z vladnim sklepom naložena Službi Vlade RS za evropske zadeve (SVEZ).⁴ Projekt je bil izpeljan med letoma 1997 in 2004. Sestavljale so ga tri glavne faze: 1. prevod, 2. redakcija, ki je vključevala prevajalsko, strokovno, pravno in jezikovno redakcijo besedila, in 3. potrditev v komisiji za pravno redakcijo prevodov pravnih aktov ES, kjer je SVEZ sodelovala s Službo Vlade RS za zakonodajo. S potrditvijo v komisiji je bila slovenska vloga končana, za pravno finalizacijo in objavo v Uradnem listu EU so bile zadolžene institucije EU oz. njihove pravno-lingvistične službe.

Prevajalci pravnih aktov ES – v predpristopnem obdobju je bilo prevedenih okoli 90.000 strani – so pri svojem delu večinoma izhajali iz angleške različice besedil, ob nejasnostih, ki so neizogibne na podlagi prevajanja zgolj iz angleščine (glej Bratanič 2001: 154–155; Šarčević 2001: 81–83), pa so angleško različico primerjali s francosko in še pogosteje z nemško, ker sta avstrijski in nemški pravni red slovenskemu najbližja.⁵ Za zagotovitev enotnega pristopa sodelujočih so bila v prevajalski službi SVEZ⁶ izdelana navodila za prevajanje pravnih aktov ES in lektoriranje prevodov, ki so objavljena na njihovi spletni strani.⁷ Ta navodila so se med projektom spreminjala in dopolnjevala glede na pridobljene izkušnje.

Slovensko terminološko izrazje s področja evropskih zadev je nastajalo sočasno z nastajanjem slovenske različice pravnega reda ES. Zаметki sistematičnega urejanja terminologije namreč segajo v obdobje začetka projekta, tj. v obdobje med letoma 1997 in 1998, ko je bila v SVEZ vzpostavljena služba za prevajanje, kjer se je začelo zbiranje in opredeljevanje temeljnih izrazov. Naslednja faza je vključevala delo s programom MultiTerm 95,⁸ ki je poleg zbiranja omogočil še razvrščanje, pregledovanje, dopolnjevanje in primerjavo gradiva.

³ Za vse podatke v zvezi s projektom priprave slovenske različice pravnega reda ES se zahvaljujem Darji Erbič, koordinatorki projekta, ki mi je posredovala tudi članek *Slovenščina na spletu v dokumentih slovenske različice pravnega reda Evropske unije*, v terminološki zbirki in korpusu, ki je bil predstavljen na 24. mednarodnem znanstvenem simpoziju Obdobja z naslovom Razvoj slovenskega strokovnega jezika (Ljubljana, 17.–19. november 2005).

⁴ Pravne akte ES, sprejete do vključno 30. aprila 2004, so države članice, ki so v EU vstopile 1. maja 2004, prevedle same, za pravne akte, sprejete po 1. maju 2004, pa so pristojne prevajalske in pravne službe institucij EU (glej Wagner idr. 2002: 107–109).

⁵ Več o začetkih prevajanja in njegovih fazah v Krstič in Belc 1999: 191–195; Krstič Sedej 2004: 151–162.

⁶ Služba se je uradno imenovala Služba za prevajanje, redakcijo in terminologijo SVEZ in se je 1. junija 2005 preformirala v Službo za prevajanje, tolmačenje in lektoriranje Generalnega sekretariata Vlade RS.

⁷ http://www.svez.gov.si/fileadmin/svez.gov.si/pageuploads/docs/prevajanje/Navodila-15_feb_02.pdf.

⁸ O računalniškem programu MultiTerm v Krstič in Belc 1999: 195–196.

Naslednica tako nastale podatkovne zbirke je bila brezplačno dostopna terminološka zbirka Evroterm,⁹ ki je bila na splet postavljena avgusta 2000 in je zagotovila poenotenje terminologije. Zbirka se še vedno redno dopolnjuje. Poleg Evroterma je na spletu od začetka leta 2002 brezplačno dostopen tudi angleško-slovenski vzporedni korpus Evrokorpus.¹⁰

3 Pravna terminologija

Z vstopom Slovenije v EU se je slovenski pravni terminološki sistem razširil z izrazi, ki označujejo pojme iz pojmovnega sveta pravnega reda ES. Karakteristika, zaradi katere je pravni red ES edinstven, je njegov nadnacionalni značaj oz. njegova nadrejenost nacionalnim pravnim redom. Ta nadrejenost vključuje sprejetje njegovega pojmovnega sveta, ki ga je treba strokovno in jezikovno ustrezno poimenovati. Z jezikovnega stališča naj bi poimenovanja sledila temeljnim terminološkim načelom¹¹ (glej Vidovič Muha 2000: 116–119), med katerimi izstopa enopomenskost. Termin naj bi namreč definirala enopomenskost, ki omogoča uresničevanje obvestilnosti kot temeljne funkcije strokovnih besedil.

Pravni jezik je v Pravnem terminološkem slovarju (PTS) razložen kot »jezik oblikovalcev splošnih pravnih aktov, razlagalcev in uporabnikov prava ter pravne teorije«. ¹² Visković (1989: 25–30) ugotavlja, da pravni jezik v odnosu do splošnega jezika in drugih skupin strokovnih jezikov zaznamujejo štiri skupine izrazov: 1. nespremenjeni elementi splošnega jezika, 2. spremenjeni elementi splošnega jezika, 3. pravni termini in 4. nepravni termini. Bistvo pravnega diskurza sta druga in tretja raven, torej pravni termini, katerih osnovni pomen je aktualizirana vsebina pojma iz pojmovnega sveta prava, in spremenjeni elementi splošnega jezika oz. terminologizirani izrazi – Visković (1989: 33) uporablja sintagmo redefinirani pomeni –, ki nastanejo s terminologizacijo splošnih izrazov.

Med termine iz PTS, katerih osnovni pomen je terminološki, med drugimi spadajo naslednji: *begosumen* – ki je osumljen želje po begu; *derogacija* – delni ali popolni odvzem veljavnosti pravnemu predpisu z novim pravnim predpisom; *preambula* – uvodni del kakega pomembnejšega pravnega predpisa; *pripor* – začasni odvzem osebne svobode osumljencu oz. obdolžencu, da se zagotovi njegova navzočnost v kazenskem postopku.

Vsi termini imajo v SSKJ, kjer so označeni s kvalifikatorjem *juristično*, pomensko identične razlage: *begosumen* – osumljen želje po begu; *derogacija* – delen ali popolni odvzem veljavnosti pravnemu predpisu z novim pravnim predpisom; *preambula* – uvodni del kakega pomembnejšega pravnega predpisa, zakona, ustave, med-

⁹ O Evrotermu glej www.gov.si/evroterm.

¹⁰ Več o uporabi računalniških programov za prevajanje v Krstič in Belc 1999: 195–204, več o Evrokorpusu pa na spletni strani www.gov.si/evrokorpus.

¹¹ M. T. Cabré Castellví (2003: 170) med razlogi za vse pogostejše kritike tradicionalne terminološke teorije omenja tudi očitno odstopanje besedilne realnosti od tradicionalnih terminoloških načel.

¹² Prim. z razlago v leksikonu Pravo: skupna oznaka za jezik, ki ga uporabljajo postavodajalci (npr. zakonski jezik), pravni strokovnjaki, ki zakone in druge formalne pravne vire razlagajo in uporabljajo, ter pravna znanost.

narodne pogodbe; *pripor* – začasni odvzem prostosti zaradi kazenskega postopka.

Izpostaviti velja zadnji termin, in sicer kot primer determinologizacije, za katero je značilno prehajanje strokovnega izraza v splošno leksiko. V SSKJ ima namreč geslo *pripor* poleg osnovnega, tj. terminološkega pomena še dva pomena, označena z kvalifikatorjema *ekspresivno*: zbolel je in imel deset dni hišnega pripora – deset dni ni mogel, smel zapustiti hiše in *publicistično*: general je v hišnem priporu – nima pravice, možnosti zapustiti hiše zaradi ogrožanja določene oblasti, ureditve.

Z vidika smeri prehajanja izraza iz terminologije v splošno leksiko oz. obratno je ob determinologizaciji treba omeniti še terminologizacijo, za katero velja, da je poimenovanje denotata s strokovnega področja z izrazom, ki sodi v splošni pojmovni svet (Vidovič Muha 2000: 116). Pravna terminologija zaradi narave prava kot sistema »učinkovitih pravnih pravil in pravnih načel, ki urejajo zunanje vedenje in ravnanje posameznikov in njihovih združenj v življenjsko pomembnih družbenih razmerjih« (Pavčnik 1997: 17) vključuje veliko terminologiziranih splošnih izrazov. Ti so rezultat terminologizacije kot poimenovalnega načina, pri katerem gre za odbiranje relevantnih novih pomenskih sestavin splošnega izraza glede na poimenovalne potrebe stroke. Visković (1989: 66) opozarja, da se terminologiziranega pomena posameznik (največkrat) ne zaveda, ampak z izrazom še vedno razume pomen splošnega izraza.

Kot primere, ki dokazujejo, kako se pomen terminologiziranega splošnega izraza zoži oz. pomensko poglubi, navajam izraze: *nedolžnost*, ki jo SSKJ razlaga kot lastnost, stanje nedolžnega človeka, pri čemer *nedolžen* pomeni ki nima krivde, ni kriv, v PTS pa je zapisano, da se samostalni rabi v zvezi *domneva nedolžnosti*: tj. domneva, po kateri obdolženec ne velja za krivega, dokler to ni ugotovljeno s pravnomočno sodbo. Izraz *mladoletnik* v SSKJ pomeni mladoleten človek, *mladoleten* pa ki (še) ni polnoleten, medtem ko je v PTS termin *mladoleten človek* izrazno in pomensko razčlenjen: mlajši mladoletnik – ob storitvi kaznivega dejanja je že star 14 let, a še ni dopolnil 16. leta starosti; starejši mladoletnik – ki je ob storitvi kaznivega dejanja že star 16 let, a še ni dopolnil 18. leta starosti. *Premoženje* v SSKJ pomeni stvari, denar, ki jih ima kdo v svoji lasti, v PTS pa celota v denarju ocenljivih gospodarskih dobrin, pravic in obveznosti, ki pripadajo določenemu subjektu.

Skleniti je mogoče, da je za pravno terminologijo terminologizacija pogost poimenovalni način, ki z novo oz. dodatno določitvijo pomenskih sestavin motivirajočega pomena omogoča natančnost in nedvoumnost motiviranega.

4 Pogodba o Ustavi za Evropo (PUE)

Za pravni red ES (*acquis communautaire*)¹³ velja načelo primarnosti, kar pomeni, da »pravna pravila, sprejeta na ravni EU, prevladajo nad pravnimi pravili notranjega pravnega reda držav članic« (Grilc in Ilešič 2001: 103). Obsega tri sklope: a) primar-

¹³ Z vidika pojmovnega sistema je za *acquis communautaire* najustreznejše slovensko poimenovanje pravni red Evropskih skupnosti, saj francoski izraz pomeni celotno zakonodajo, načela, politične usmeritve, sodno prakso Sodišča Evropskih skupnosti in obveznosti, ki so jih dogovorno sprejele države članice (<http://evropa.gov.si/evroslovar/pravni-viri/#01>). V rabi pa so še drugi ustrezniki: pravni red EU, pravni red Skupnosti, pravo Skupnosti, skupnostno pravo, pridobitve Skupnosti, pravna doktrina EU.

no zakonodajo, kamor sodijo ustanovitvene pogodbe, njihove dopolnitve ter pogodbe in akti o pristopih, b) sekundarno zakonodajo, ki vključuje uredbe, direktive, odločbe, priporočila, mnenja, neuradne dokumente, belo in zeleno knjigo, ter c) sodno prakso Sodišča Evropskih skupnosti. Ko oz. če bo ratificirana, bo tudi PUE postala del primarne zakonodaje.

Njena priprava je bila napovedana v Izjavi o prihodnosti Unije (Laeken, december 2001), ki je bila dodana Pogodbi iz Nice.¹⁴ V skladu z Laekensko izjavo se je o prihodnosti EU odločalo na Konvenciji o prihodnosti EU, ki je 20. junija 2003 Evropskemu svetu v Solunu predložila Osnutek Pogodbe o Ustavi za Evropo. Jeseni 2003 se je začela medvladna konferenca, na kateri so se predstavniki vlad držav članic dogovarjali o spornih vprašanjih iz Osnutka PUE. Končno besedilo PUE so države članice sprejele na zasedanju Evropskega sveta 18. junija 2004, podpisali pa vodje držav članic 29. oktobra 2004 v Rimu. Predvideno je bilo, naj bi v naslednjih dveh letih vse države članice PUE ratificirale v skladu z nacionalnimi pravili, tj. z razpisom referendum ali pa s postopkom v nacionalnem parlamentu, ki naj bi nato začela veljati 1. novembra 2006, vendar so bili po negativnem referendumskem izidu v Franciji in na Nizozemskem postopki ratifikacije v drugih državah članicah do preklica ustavljeni.¹⁵

PUE je po naročilu Sveta EU prevajal Prevajalski center za organe EU s sedežem v Luksemburgu,¹⁶ ki je v delo vključil svoje pogodbene izvajalce – prevajalce v slovenski jezik. Ti so pri prevajanju upoštevali obstoječe prevode primarne in sekundarne zakonodaje ES in splošna navodila za prevajanje in tolmačenje. Pravniki jezikoslovci Sveta EU pa so pri svojem delu s slovensko različico uporabljali francoski izvornik, angleško ali nemško različico pa samo v primeru nejasnosti francoskega besedila. Pri redakciji so sodelovali tudi s pristojnimi službami Vlade RS.¹⁷

V nadaljevanju bom izpostavila nekaj terminov, izbranih iz PUE, ki dokazujejo, kako se je slovenska pravna terminologija odzvala na sprejetje pojmov iz pojmovnega sveta pravnega reda ES. Poimenovati jih je bilo treba upoštevajoč: a) obstoječo slovensko pravno terminologijo in b) terminologije drugih držav članic, ki so bile prav tako vzpostavljene skladno z značilnostmi lastnih nacionalnih pravnih sistemov. Zaradi podobnosti slovenskega pravnega sistema z avstrijskim in nemškim je bila nemška različica pravnih aktov ES pri prevajanju poleg angleške uporabljena najpogosteje.

4.1 Rule in regulation

Pojem oz. njegova vsebina, aktualizirana v smislu pomena, ki ga izraža termin *rule*, se v slovenski pravni terminološki sistem vključuje s tremi termini. Izbor ustreznega v konkretnem besedilu izhaja iz uvidenja denotata v izvornem pojmovnem svetu, ki

¹⁴ Podpisana je bila 2001, veljati je začela 2003.

¹⁵ Do konca leta 2006 je pogodbo ratificiralo 13 držav članic, tudi Slovenija, in sicer za Litvo in Madžarsko 1. februarja 2005.

¹⁶ Uradna spletna stran je <http://www.cdt.eu.int>.

¹⁷ Vprašanje v zvezi s prevajanjem PUE v slovenščino sem naslovila na Svet EU (public.info@consilium.eu.int).

ga je treba prenesti v ciljni pojmovni svet, upoštevajoč pravne učinke, ki jih predvideva, in izrazni sistem ciljnega jezika.¹⁸ Termin rule in ustrezna slovenska poimenovanja se v PUE pojavljajo v zvezah:

- *pravilo*: detailed rules – podrobna pravila, general rules – splošna pravila, common rules – skupna pravila, determine the rules – določiti pravila, minimum rules – minimalna pravila, rules and procedures – pravila in postopki, rules or conditions – pravila ali pogoji, financial rules – finančna pravila;
- *predpis*: technical rules – tehnični predpisi, internal rules – notranji predpisi, the compatibility of the rules – skladnost predpisov;
- *določba*: rules on competition – določbe o konkurenci.

Očitno je, da izbiro ustreznega slovenskega izraza za tujejezični termin določa besedilo oz. njegov namen, kar ni v skladu s terminološkim načelom o pomenski neodvisnosti termina od besedila. Analizirano besedilo tako dokazuje, da so terminološka načela v praksi večkrat neizvedljiva.

V zvezi z omenjenimi primeri naj izpostavim zadnjo angleško zvezo, ki ji poleg omenjene ustrežata tudi slovenski zvezi *pravila konkurence* in *pravila o konkurenci*. V nemški različici je dosledno uporabljen termin *Wettbewerbsregeln*.¹⁹ (Pre)več slovenskih poimenovanj za angleško zvezo *rules on competition* je primer nedosledne (nenatančne?) rabe slovenskih ustreznikov, ki vodi v oblikovanje nestabilnega terminološkega sistema.

V kategorijo angleških pravnih terminov, ki zahtevajo posebno pazljivost pri prevajanju v slovenščino, spada tudi termin *regulation*. Ustrezajo mu štirje slovenski izrazi, med njimi dva, ki ustrežata tudi terminu rule:

- *Predpis*, ki sicer najpogosteje ustreza terminu rule. V Evrotermu ga natančneje določa opomba »regulation je generični pojem za vse predpise«; primeri iz PUE: harmonisation of laws and regulations – usklajevanje zakonov in upravnih predpisov, Staff regulations of Officials – kadrovski predpisi za uradnike.
- *Pravilo*, ki se v PUE pojavi v zvezi European law of the European Parliament shall lay down the regulations and general conditions – z evropskim zakonom Evropskega parlamenta se določijo pravila in splošni pogoji. V nemški različici terminu regulation v tej zvezi ustreza termin *Regelung*: durch Europäisches Gesetz des Europäischen Parlaments werden die Regelungen und allgemeinen Bedingungen festgelegt, ki mu poleg termina pravilo ustrežajo še *predpis*: technische Regelung – tehnični predpis; *ureditev*: Sprachenregelung – jezikovna ureditev; *sistem*: gemeinsame Rege-

¹⁸ V PTS izrazi pravilo, določba in predpis pomenijo: *pravilo* – 1. kar določa, kakšno sme, mora biti kako ravnanje: družbeno, organizacijsko, pravno, procesno pravilo; 2. celota določil za delovanje, potek česa: pravila igre na srečo; pravila za razlago zakona; ravnati se po pravilih; pravila izkustva, stroke, znanosti; *določba* – kar o posameznem vprašanju določa, odreja predpis: končna določba, posebna določba, ustavna, zakonska določba; *predpis* – pravno veljavno določilo o posamezni stvari: davčni predpis, ustavni predpis.

¹⁹ V slovarju Četverojezični rječnik prava Evropske unije zvezi *rules on competition* ustreza hrvaška zveza *pravila o konkurenciji*, zvezi *rules of competition* pa besedna zveza *pravila konkurencije*.

lung – skupen sistem; *določba*: einzelstaatlichen Regelungen – nacionalne določbe. Izbira zadnjih dveh slovenskih besednih zvez je bila očitno motivirana z angleško različico besedila, kjer se pojavita zvezi *common system in national provisions*.

– *Pravna ureditev* v pomenu »ureditve s predpisi« (Evroterm).

– *Uredba*, ki je pravni akt EU, »ki nima narave zakona in se splošno uporablja za izvajanje zakonodajnih aktov in nekaterih določb Ustave. Lahko je v celoti zavezujoča in se neposredno uporablja v vseh državah članicah ali pa je zavezujoča za vsako državo članico, na katero je naslovljena, glede cilja, ki ga je treba doseči, vendar prepušča nacionalnim organom izbiro oblike in metod« (PUE 2005: 50). To je pomen termina uredba znotraj pojmovnega sveta pravnega reda ES. Uredba znotraj pojmovnega sveta slovenskega pravnega reda pa pomeni »splošni pravni predpis, ki ga izda najvišja izvršna oblast na podlagi ustave ali zakona« (PTS). Ustreza ji angleški termin *decree*.²⁰

Iz doslej napisanega je mogoče ugotoviti, da je pri iskanju ustreznikov za tujejezične pravne termine bistveno uvidenje pojma v izvornem pojmovnem sistemu. Glavno vodilo pri izbiri ustreznega poimenovanja v jeziku prejemniku glede na jezik dajalec je zagotovitev načela pravne varnosti in načela jezikovne ustreznosti²¹ (prim. Gémar 2001: 122–125).

4.2 Directive

Terminu *directive*, ki označuje pojem iz pojmovnega sveta pravnega reda ES, v slovenskem izraznem sistemu ustreza termin *direktiva*, ki služi »kot podlaga zakonodajalcu v državi članici, da na podlagi njenih določb z notranjim predpisom uredi določeno pravno področje« (Grile in Ilešič 2001: 114).²² Direktiva kot mednarodni izraz omogoča širšo razpoznavnost in razumljivost,²³ pri čemer pa velja opozoriti na jezikovnokulturni vidik rabe mednarodnih izrazov. Upoštevati bi bilo treba načelo, da je vključitev mednarodnega izraza v izrazni sistem stroke upravičena le, če za posamezni pojem oz. pomen ni ustreznega nacionalnega izraza (prim. Mihaljevič 1998: 78–83). Hkrati pa temeljit razmislek terja tudi zamenjava mednarodnega termina z nacionalnim.²⁴ Ta je namreč pomenski ustreznik mednarodnemu le, kadar so prekriv-

²⁰ Na razmerje *regulation* – uredba – *decree* opozarja tudi Evroterm, saj je ob izrazu *decree* opomba »angleški prevod za slovenski pravni termin 'uredba'. Ne zamenjajte s pravnim aktom Evropske unije 'regulation', ki se v slovenščino prevaja kot 'uredba'«.

²¹ V navodilih prevajalcem pravnih aktov EU v slovenščino piše: »Čeprav velja priporočilo, naj bo slovenski prevod narejen v značilnem slovenskem pravnem slogu, vsebina oziroma pomen ne sme trpeti zaradi sloga« (http://www.svez.gov.si/fileadmin/svez.gov.si/pageuploads/docs/prevajanje/Navodila-15_feb_02.pdf).

²² Prim. z razlagama: *directive* – an instruction by the Community to a Member State to legislate on a particular matter within a defined period of time. A directive gives a legislative outline, but allows each Member State to decide the details of the legislation in its implementing laws (Evroterm) in a decision by the Council of Ministers that must be incorporated into national legislation by all member states within an agreed time limit (usually two or three years) (<http://www.fedee.com/gloss.shtml#>).

²³ Več o mednarodnih izrazih v Vidovič Muha 2004: 73–81.

²⁴ Primer (ne)upravičene zamenjave mednarodnega izraza z nacionalnim je predstavljen v

ne »bistvene in večina nebistvenih« (Šarčević 2004: 133) pomenskih sestavin, ki jih termina izražata.

Posebno pozornost je treba nameniti poimenovanjem evropskih pojmov, ki so izrazno prekrivni s poimenovanji nacionalnih pojmov. Primer takega poimenovanja je prav izraz *direktiva*, ki ga SSKJ razlaga: smernica, navodilo za delo, ravnanje, ki ga daje višji organ nižjim: dati, dobiti direktive; delati po direktivah. V PTS sta ob iztočnici *direktiva* navedena sinonima smernica in navodilo, razložen je le slednji: 1. pravni akt, ki ga izda minister: imperativno navodilo, instruktivno navodilo, upravno navodilo in 2. kar pojasnjuje, določa, kako se kaj dela: načelno navodilo, organizacijsko navodilo.

Termin direktiva s področja pravnega reda ES ima v primerjavi z zgornjimi pomeni dodatne pomenske sestavine, ki pa na izrazni ravni niso izražene. V PUE se termin direktiva v tem pomenu ne pojavi, pač pa je najti izraz navodilo, ki ustreza dvema angleškima (in nemškima) terminoma: 1. *directive* (nem. *Richtlinie* – gre za navodila, ki jih Svet EU naslavlja na Evropsko komisijo; in 2. *instruction* (nem. *Weisung*). Osnutek PUE je v primeru rabe slovenskega ustreznika za angleški *directive* nedosleden, saj se kot njegova ustreznika pojavljata tako navodilo kot direktiva.

Pri iskanju ustreznikov za angleški izraz se je za bistveno spet izkazalo konkretno besedilo. Iz besedila je šele mogoče razbrati, kdaj gre za splošni pomen izraza *directive* – takrat mu ustreza slovenski izraz navodilo –, kdaj pa za terminološki pomen – takrat mu ustreza termin direktiva.

4.3 Derogation

Termin *derogacija* v okviru slovenskega pravnega pojmovnega sistema pomeni »delni ali popolni odvzem veljavnosti pravnemu predpisu z novim pravnim predpisom« (PTS). Ta pomen ustreza pomenu angleškega termina *derogation*: »the partial repeal or abrogation of a law by a later act that limits its scope or impairs its utility and force« (Black's Law Dictionary). Toda znotraj pravnega reda ES termin *derogation* pomeni: »a special 'licence' to remain outside the strict application of a Directive or Regulation provided that certain criteria have been met (i.e. the matter is covered by a current collective agreement)« (<http://www.fedee.com/gloss.shtml#>). Slovenska pravna terminologija ta pomen označuje z izrazom *izjema*.²⁵ V PUE tako angleški zvezi *the Council has unanimously adopted a European decision granting a derogation* ustreza slovenska *Svet je soglasno sprejel evropski sklep, s katerim dovoljuje izjeme*.

Termin *derogation* se ne pojavlja le v omenjeni zvezi, ampak je prisoten tudi v besedni zvezi *Member States with a derogation* (nem. *Mitgliedstaaten, für die eine Ausnahmeregelung gilt*), ki ji v slovenski različici ustreza zveza *države članice s posebno ureditvijo*. Slovensko poimenovanje je dokaz, da je iskanje ustreznih poimenovanj zahtevno delo, ki mora temeljiti na usklajevanju slovenskega izraznega sistema,

podpoglavju 4.4.

²⁵ Tako je na področju denarne politike *derogacija* »izjema, ki državi članici Ekonomske in denarne unije omogoča ohranjanje nacionalne valute in samostojno denarno politiko« (<http://www.abanka.si/novice.asp?MapaId=1616&VsebinaId=26169>).

različnih jezikovnih različic besedil in učinkov, ki jih pojmi implicirajo.

V zvezi s terminom *derogation* velja omeniti še, da mu poleg slovenskega ekvivalenta iz PUE v določenih virih (Evrokorpus, Osnutek PUE) ustreza tudi izraz *odstopanje*: *Member States with a derogation – države članice, za katere velja odstopanje; by way of derogation (from Article) – z odstopanjem (od člena)*. Slednji zvezi v PUE ustreza zveza *ne glede (na člen)*.

S terminološkega stališča je v primeru, ko je za tujejezični termin v rabi več poimenovanj, nujno sprejeti dogovor o ustreznijšem. Razen razmerja domače – mednarodno, kjer gre za dvojnice brez konotativnega pomena, je obstoj več ustreznikov z vidika funkcionalnosti termina nezaželen.

4.4 Monetary

Edina sopomenskost,²⁶ ki jo strokovni izraz dopušča, je torej razmerje domače – mednarodno. To razmerje je vzpostavljeno v PUE, in sicer v rabi slovenskih ustreznikov za angleški pridevnik *monetary* v različnih terminoloških zvezah. V Osnutku PUE pridevniku *monetary* ustreza izključno pridevnik *monetarni*, v PUE pa je raba deljena. Pridevnik *monetarni* se v tretjem delu PUE pojavi desetkrat, in sicer v štirih besednih zvezah: *ekonomska in monetarna unija*, *Evropski monetarni sistem*, *Evropski sklad za monetarno sodelovanje* in *Evropski monetarni inštitut*. Mednarodni izraz se torej ohrani pri poimenovanju evropskih organov, medtem ko je v besednih zvezah tipa *denarni sistem*, *denarna politika*, *denarni pogoji*, *denarno stanje* prevladala težnja po rabi nacionalne terminologije.

Nedoslednost v rabi domačega oz. mednarodnega izraza za tujejezični termin se ponovi pri angleškem terminu *cohesion* v zvezi *economic, social and territorial cohesion*, ki ji ustreza slovenska zveza *ekonomska, socialna in teritorialna povezanost*,²⁷ medtem ko je ustreznik angleškega poimenovanja Cohesion Fund poimenovanje Kohezijski sklad. Stanje je identično v nemški različici besedila, kjer terminu *cohesion* ustreza nemški *Zusammenhalt*, zvezi Cohesion Fund pa *Kohäsionsfonds*.²⁸

Terminologija odraža vedenje o predmetnosti, ki jo raziskuje. Izražati mora tako pojme kot razmerja med njimi, zato je upravičeno vprašanje o ustreznosti zamenjave mednarodnega izraza z domačim. Z zamenjavo je namreč očitna povezava med poj-

²⁶ O sopomenskosti glej Vidovič Muha 2000: 158–169.

²⁷ V Osnutku PUE terminu *cohesion* ustreza mednarodni kohezija. Glede na razlago termina na spletni strani http://europa.eu.int/abc/eurojargon/index_sl.htm »Kohezija: to (dobesedno) pomeni “držati skupaj”. Žargonski izraz “spodbujanje socialne kohezije” pomeni, da EU poskuša vsakemu posamezniku zagotoviti mesto v družbi, kar dosega na primer z odpravljanjem revščine, brezposelnosti in diskriminacije. V proračunu EU so rezervirana sredstva tudi za tako imenovani “Kohezijski sklad”, ki se uporablja za financiranje projektov, ki pomagajo EU, da “drži skupaj”. Iz tega sklada se denimo financira izgradnja novih cestnih in železniških povezav, ki manj razvitim regijam omogočajo polno udeležbo v gospodarstvu EU« se je upravičeno spraševati o ustreznosti zamenjave mednarodnega izraza kohezija z izrazom povezanost.

²⁸ V hrvaški pravni terminologiji so glede na Četverojezični rječnik prava Evropske unije sprejeta tale poimenovanja: kohezija, ekonomska i socijalna kohezija in Kohezijski fond.

moma zakrita.

5 Sklep

Širitev pojmovnega sveta slovenskega pravnega reda s pojmi, lastnimi pravnemu redu ES (*acquis communautaire*) kot nacionalnim pravnim redom nadrejenim pravnim redom, je v pravnem terminološkem sistemu povzročila poimenovalne praznine. Njihovo zapolnjevanje mora temeljiti na uvidenju pojmov v izvornem pojmovnem sistemu in upoštevajoč izrazni sistem ciljnega jezika. Pri tem je med drugim treba upoštevati, da:

1. posameznemu angleškemu terminu ustreza več slovenskih, izbiro ustreznega določa konkretno besedilo oz. njegov namen;
2. je obvestilnost kot osnovna funkcija strokovnih besedil motena, kadar se za poimenovanje novega pojma izbere pomensko že zasedeni izraz;
3. je načelo obvestilnosti kršeno tudi v primeru več ustreznikov za tujejezični termin;
4. raba mednarodnega izraza vsekakor omogoča širšo razpoznavnost in razumljivost, vendar je njegova vključitev v izrazni sistem stroke upravičena le v primeru, ko za pojem oz. pomen ni ustreznega nacionalnega izraza;
5. v določenih primerih terjaja temeljit razmislek zamenjava mednarodnega termina z nacionalnim.

Sklenem lahko: za vzpostavitev stabilnega terminološkega sistema, ki je nujen za delovanje posamezne stroke, je potrebno sodelovanje področnih strokovnjakov z vedenjem o umeščenosti posameznega pojma v izvornem pojmovnem sistemu in njegovem mestu v ciljnem z jezikoslovci, ki bi, seznanjeni z vsebino pojma in upoštevajoč načela terminološke leksike, prispevali k ustreznemu terminu.

Literatura

- BERAN, Jaromir idr., 1999: *Pravni terminološki slovar: do leta 1991, gradivo*. Ljubljana: Založba ZRC.
- BERTELOOT, Pascale, 2001: *Language Policy in the European Union*. Šarčević, Susan (ur.): Legal Translation: preparation for accession to the European Union. Rijeka: Faculty of Law, University of Rijeka. 1–22.
- BRATANIĆ, Maja, 2001: *The Croatian edition of the Eurovoc thesaurus*. Šarčević, Susan (ur.): Legal translation: preparation for accession to the European Union. Rijeka: Faculty of Law, University of Rijeka. 147–158.
- BRATANIĆ, Maja (ur.), 2003: *Četverojezični rječnik prava Europske unije*. Zagreb: Hrvatska informacijsko-dokumentacijska referalna agencija.
- CABRÉ CASTELLVÍ, Teresa, 2003: Theories of terminology: Their description, prescription and explanation. Terminology 9/2. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 163–199.
- GARNER, Bryan A. (ur.), 1999: *Black's law dictionary*. St. Paul, Minn: West Group.
- GÉMAR, Jean-Claude, 2001: *Seven pillars for the legal translator: Knowledge, know-*

- how and art*. Šarčević, Susan (ur.): Legal translation: preparation for accession to the European Union. Rijeka: Faculty of Law, University of Rijeka. 111–138.
- GRILC, Peter, in Tomaž Ilešič, 2001: *Pravo Evropske unije, Prva knjiga*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- KRSTIČ, Adriana, in Jasna Belc, 1999: *Prevajanje pravnih aktov Evropske unije*. Uporabno jezikoslovje, št. 7/8. 191–205.
- KRSTIČ Sedej, Adriana, 2004: *Slovenska terminologija prevodov pravnih aktov Evropskih skupnosti*. Humar, Marjeta (ur.): Terminologija v času globalizacije. Ljubljana: Založba ZRC. 151–161.
- MIHALJEVIĆ, Milica, 1998: *Terminološki priručnik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Osnutek Pogodbe o Ustavi za Evropo*. Luksemburg: Urad za uradne publikacije Evropskih skupnosti, 2003.
- Pogodba o Ustavi za Evropo*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije, 2005.
- PAVČNIK, Marijan, 1997: *Teorija prava. Prispevek k razumevanju prava*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Pravo: leksikon*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2003.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: DZS, 1994.
- ŠARČEVIĆ, Susan, 2001: Translation procedures for legal translators. Šarčević, Susan (ur.): Legal translation: preparation for accession to the European Union. Rijeka: Faculty of Law, University of Rijeka. 75–110.
- – 2004: Creating EU legal terms: internationalisms vs. localisms. Humar, Marjeta (ur.): Terminologija v času globalizacije. Ljubljana: Založba ZRC. 129–138.
- VIDOVIĆ MUHA, Ada, 2000: *Slovensko leksikalno pomenoslovje: govornica slovarja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- – 2004: *Vprašanje globalizmov ali meje naših svetov*. Kržišnik, Erika (ur.): Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: členitev jezikovne resničnosti / Mednarodni znanstveni simpozij Obdobja – metode in zvrsti. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 73–81.
- VISKOVIĆ, Nikola, 1989: *Jezik prava*. Zagreb: Naprijed.
- WAGNER, Emma idr., 2002: *Translating for the European Union institutions*. Manchester, UK & Northampton, MA: St. Jerome Publishing.

Spletne strani

- Abanka: <http://www.abanka.si/novice.asp?MapaId=1616&VsebinaId=26169>.
- Čemu Evropska ustava: http://europa.eu.int/constitution/download/eu_const_brochure_291004_sl.pdf.
- Evrokopus: <http://www.gov.si/evrokor>.
- Evroterm: <http://www.sigov.si/evroterm>.
- Evrožargon: http://europa.eu.int/abc/eurojargon/index_sl.htm.
- Navodila za prevajanje in lektoriranje prevodov pravnih aktov Evropskih skupnosti: http://www.svez.gov.si/fileadmin/svez.gov.si/pageuploads/docs/prevajanje/Navodila-15_feb_02.pdf.

Pogodba o Ustavi za Evropo: http://europa.eu.int/constitution/print_sl.htm.
 Pravni viri Evropskih skupnosti: <http://evropa.gov.si/evroslovar/pravni-viri/>.
 Predstavitev za državljane: Ustava za Evropo
http://europa.eu.int/constitution/download/guide_070904_sl.pdf.
 Služba Vlade RS za evropske zadeve: <http://www2.gov.si/svez/svez.nsf/o/E864FA5C8E576B1EC1256FD6004228DF?opendocument&vec=1>.
 Treaty Establishing a Constitution for Europe: http://europa.eu.int/constitution/print_en.htm.
 Vertrag über eine Verfassung für Europa: http://europa.eu.int/constitution/print_de.htm

Prispelo februarja 2006, sprejeto novembra 2006
 Received February 2006, accepted November 2006

Slovenski terminološki sistemi na primeru pravne terminologije

Z vključitvijo Slovenije v EU ter sprejetjem pravnega reda ES (*acquis communautaire*) in njegove nadrejene vloge nacionalnemu pravnemu redu se je slovenska pravna terminologija soočila s širitvijo pojmovnega sveta, ki ga označuje. Kako se je slovenski terminološki pravni sistem odzval na nastale poimenovalne praznine, nakazuje analiza, narejena na terminih iz Pogodbe o Ustavi za Evropo:

1. V slovenski različici PUE angleškima terminoma *rule* in *regulation* ustreza več slovenskih terminov, kar je pogojeno z značilnostmi nacionalnega pravnega reda in izraznega sistema. Izbira pomensko ustreznega izraza temelji na zagotavljanju enakih pravnih učinkov.
2. V splošni leksiki sta izraza navodilo in direktiva sinonima, v pravni terminologiji pa se je zaradi poimenovalnih potreb izraz direktiva terminologiziral.
3. Terminu *derogation* ustrezata dva slovenska izraza. Da obvestilnost termina ne bi bila motena, je nujen dogovor o strokovno in jezikovno ustrežnejšem izrazu.
4. V PUE pridevniku *monetary* ustrezata izraza denarni in monetarni. Mednarodni izraz se je ohranil pri poimenovanju evropskih organov, medtem ko je v besednih zvezah tipa denarni sistem, denarna politika, denarni pogoji, denarno stanje prevladala težnja po rabi nacionalne terminologije.

Sklenem lahko: za vzpostavitev stabilnega terminološkega sistema, ki je nujen za delovanje posamezne stroke, je potrebno sodelovanje področnih strokovnjakov z vedenjem o umeščenosti posameznega pojma v izvornem pojmovnem sistemu in njegovem mestu v ciljnem z jezikoslovci, ki bi, seznanjeni z vsebino pojma in upoštevajoč načela terminološke leksike, prispevali k ustreznemu terminu.

Slovene Terminological Systems on the Example of Legal Terminology

With the inclusion of Slovenia into the EU and the acceptance of the legal system of the EU (*acquis communautaire*) and its superordinated position to national legal systems, Slovene legal terminology is faced with the need to widen the conceptual field referring to jurisprudence. An analysis of the Treaty Establishing a Constitution for Europe (TCE) indicates how the Slovene system of legal terminology has responded to lexical gaps.

1. In the Slovene text of the TCE the terms *rule* and *regulation* correspond to a number of Slovene terms, owing to the characteristics of the national legal system and its system of expression. The choice of term is this based on the determination of identical legal effects.
2. In general usage the terms *navodilo* 'instruction' and *direktiva* 'directive' are synonyms, but in legal terminology the latter has become a term in order to meet denotative needs.
3. The term *derogation* corresponds to two Slovene terms. There is a need for an agreement on a specialized and linguistically more appropriate term in order not to compromise the informational content of the word.
4. In the TCE the term *monetary* corresponds to Slovene terms *denarni* and *monetarni*. The international term has been preserved in the terminology of European institutions, while in syntagms of the type *denarni sistem* 'money system', *denarna politika* 'money policy', *denarni pogoji* 'monetary conditions', *denarno stanje* 'fiscal situation' the established national usage has prevailed.

Conclusions: in order to establish a stable terminological system, which is essential to the proper functioning of a given profession, it is necessary for experts in a certain field, who possess knowledge of the embeddedness of terms in their original systems and their place in the target system, to collaborate with linguists in order to acquaint them with the content of the term and, who, in turn, in light of the principles of terminological lexicon, may contribute to establishing an appropriate term.

